
Književna poročila

Iz nepoznanja Čopovih teorij in iz stremljenja, za vsako ceno dokazati Prešernovo odvisnost od Danteja, je vznikla vrsta trditev, ki jih ne bo Puntar nikoli dokazal: da je «Krst» «osnutek slovenske usodne tragedije v zmislu Schellingove teorije» (180, 193—212), «slovenska Divina commedia» (238) s paralelami v «Vicah» (144) in «Paradižu» (148), pesnitev, kjer da je združil Prešeren Wilhelma Schlegela in Schellingove estetske nazore o tragediji z etičkimi nazori sv. Avguština» (219). Res čuden pesnik, ki hoče spisati «povest v verzih», a gre študirat teorijo tragedije. Z načrtom tragedije v pismu Kaštelcu z dne 10. marca 1832, ki bi naj bila «bogata na dejanju in zapletljajih», nima vendar «naša povest» ničesar skupnega. Izumetničena Žigonova teorija o «Krstu» kot spevu o «Kaosu», ki jo je prevzel tudi Puntar (117, 154, 162), dela zmedo samo še večjo.

V rešitev teze, da Prešeren s «Krstom» «se ni ponižal pred nikomer» (237), da je Črtomir značajni (238) «slovenski junak nevolkodlak», «slovenski Orest», «slovenski Ojdip» (193) itd., se je zatekel Puntar k Žigonovi ponesrečeni podmeni o Črtomiru kot Prešernovem alter ego (238) in o «Krstu» kot alegoriji za boj čbeličarjev s cenzuro, oziroma kot o uspehi satiri na janzenistično kliko (171, 201, 210, 211, 218, 219, 222, 225, 226, 227). Ko bi gospodje vsaj čutili, kam to vede! Alegorija je potem tudi Črtomirova odpoved «veri krivi», ergo: Prešeren je leta 1836. obsodil vso svojo prejšnjo poezijo!

Prešernovih odločilnih stavkov v pismu Čelakovskemu Puntar sicer ne zamolčuje, kakor Žigon v «Prešernovi čitanki», oklepa se pa Tominškove teorije, da gre tu za golo ironijo (171, 216, 222, 227, 237, 242). Toda Prešeren ni bil človek, ki bi daljne prijatelje v pismih «informiral» tako, da bi ga absolutno ne mogli razumeti!

Tako je seveda naravno, da mnogo stavkov Puntarjeve ocene «Krst» ne bi podpisal (210, 249, 255, 258, 259).

Dva članka v zborniku «Dante» segata preko okvira, ki sta ga predpisovali ekonomija in specialni namen italijansko-slovenske kooperacije: na vprašanje o «Danteju v slovanskih prevodih» (Debevec: 69—84, 302) je iz Ljubljane nemogoče dati izčrpen odgovor; dr. Vojeslav Molè je hotel «samo opozoriti na tiste glavne točke razvoja poljske literarne kulture, kjer se najizrazitejše zrcali vpliv velike Dantejeve osebnosti», in to se mu je tudi posrečilo (Dante in poljska romantika, 263—268).

K umetniškimi prilogam, ki niso v obeh izdajah iste, je napisal dr. Stelè primerne opombe.

Dr. Fr. Kidrič.

Hermann Wendel, Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit. Frankfurter Societäts-Druckerei, G. m. b. H. Abteilung Buchverlag, Frankfurt am Main, 1925. 798 strani.

Sprednja platnica tega monumentalnega dela o borbi južnih Slovanov za osvobodjenje in zedinjenje je okrašena z Meštrovičevim kipom Marka Kraljeviča v okviru iz južnoslovanskih narodnih barv. Delo je po vsej svoji opremi ponos in čast nemške moderne književne industrije, za ljubitelje knjig pa predmet estetskega razkošja. Umetniško vabljivo zunanost knjige pa daleč prekaša njena prezanimiva vsebina.

Tri leta je pisatelj zbiral gradivo, ga proučeval in iz njega sestavljal svojo obširno, vestno in temeljito študijo o južnoslovanski svobodi. Izmed nebrojnih knjig, na katere se zgodovinar lahko opira pri takem delu, navaja Wendel na šestnajstih straneh tri sto šest najzanesljivejših in najpomembnejših del, in sicer sto sedem in trideset slovanskih, sto trideset nemških in nekaj drugih, zlasti francoskih in angleških. Pri Melikovi «Zgodovini Srbov, Hrvatov in Slovencev» imenuje I. in II. zvezek z letnico 1919 (str. 757), dočim je II. izšel v dveh snopičih

---

Književna poročila

---

leta 1920. Pregled literature je vsestransko olajšan z razporeditvijo po poglavjih, z zvezdicami in s kurzivnim tiskom za nemška dela v latinici.

V pospremni besedi (str. 7 do 8) nam pisatelj razkrije svoje pravo razmerje do svojega dela. Ugotovivši, da «še danes prevladuje ponekod mnenje, da je južnoslovanska država slučajna tvorba radi zmage sporazuma», nadaljuje: «To delo kaže južnoslovansko narodno edinstvo kot plod istega naravnega razvoja, kateremu se morajo Nemci in Italijani zahvaliti za svojo državnost. Ono misli na zedinjenje odkoplje korenine, sledi njeni rasti in razkrije nasprotujoče ovire.» Vendar noče biti pragmatično zgodovinopisje, «noče dogodkov pripovedovati, temveč jih tako urediti, da njih notranji pomen brez mnogo razlagajočih besed sam zablisne». In res je knjiga polna takih pobliskov, ki vso okolico nenadoma razsvetijo, da se delo bere kot napet roman. Trditev: «Tudi Klio je Muza» je s to knjigo izvrstno ponazorjena.

Wendel navaja večkrat geslo: «Divide et impera» kot temeljni nauk iz domačega malega katekizma Habsburgovcev za svoje in za balkanske Slovane. A če človek v celoti motri zgodovino južnih Slovanov, se mu nehote vsiljuje misel, da si je za južne Slovane poleg Habsburgovcev in še pred njimi isto geslo izbrala usoda sama. Najgloblji vzrok tega pojava tiči gotovo v duševnem ustroju južnoslovanskih množic, v temeljnih črtah njihovega značaja, katerih komponenta je bila zmerom ta, da so se deliti in vladati dajali. Katerikoli posvetni ali duhovni nasilnik je v vsaki dobi našel v teh množicah voljne ovčice, na katerih je lahko izvajal svoje pohlepne orgije. Zato se zgodovinarju enotna obdelava južnoslovanske zgodovine prav trdo upira. Pisatelj mora številne konce in končiče te zmršene zgodovinske preje neprestano prekinjati, da mu kateri preveč ne zaostane in mu delo enakomerno napreduje. To težkočo je znal Wendel izborno premagati. Vsako izmed njegovih enajst velikih poglavij ima po več manjših, v katerih se posamezne nitke napredajo in po potrebi in okolnostih sproti združujejo, tako da ima bralec zmerom živo, organsko vezeno celotno in enotno južnoslovansko zgodovino pred očmi. Zadnje veliko poglavje je veličasten zaključek vse obširne zgradbe, ki prizadeva s svojim bivanjem južnim Slovanom poleg vseh v knjigi spretno popisanih, neštetihih boleti še to, da do zdaj še ni bilo njihovega peresa, ki bi bilo načrtano tako genialno sintezo južnoslovanske ideje, kakor jim jo nudi Nemeč Wendel. Da si to bolešt utešijo, jim za sedaj ne preostaja nič drugega, kakor da si Wendlovo delo prevedejo na svoj jezik (ali bolje — ojoj! — na svoje jezike) in se vanj tako zaglobijo, da kdaj pozneje — morda — sami še kaj popolnejšega ustvarijo.

Pesimizem v presojanju človeštva in njegovega poslanstva najde v malo kateri zgodovini toliko hraniva kakor v južnoslovanski. Če opazuješ te razbolele, okrvavljene pokrajine z vsem njihovim gomazenjem človeških bitij, ki se med seboj sovražijo, zasledujejo, napadajo, izdajajo, mučijo, sleparijo, streljajo, izkoriščajo, trgajo, izžemajo, sekajo in onečaščajo, a tako malo, malokdaj resnično ljubijo, se ti zazdi, da nas nevidne sile mešajo in preobračajo v stokrat hujšem peklu, nego je bil Dantejev. Dasi mora biti vsako, tudi zgodovinsko pripovedovanje v dobršni meri subjektivno, ker zgodovinar kot človek ne more samemu sebi uteči, vendar ostane v Wendlovi knjigi še zmerom taka strašanska gomila objektivnih dejstev, da se čудиš, kako so mogli južni Slovani vse to pretrpeti in se vendar ohraniti ter se dokopati do neodvisnosti in svobode.

V uvodnem poglavju o «brezzgodovinskem narodu in raji» riše Wendel vse ono turobno brezzgodovinstvo, ki se kakor težka, oblačna noč vleče skozi ves slovanski srednji vek in pri nekaterih plemenih še skozi začetek novega veka. Leto 1389. je strlo jedro južnega slovanstva in meja Azije se je pomaknila daleč

Književna poročila

---

v Evropo. «Zid, ki ga je Habsburg gradil proti Osmanom, je bil iz južnoslovanskih teles in jarek pred njim je polnila južnoslovanska kri.» (Str. 16). Že davno prej je Karel Veliki pahnil Slovence v brezzgodovinstvo, priseljeno tuje plemstvo, nemško in laško, si je s slovenskim znojem in slovensko krvjo pisalo svojo nečastno zgodovino. Naslov «antemurale christianitatis» proti Turkom so južni Slovani prav drago plačali. Slovar južnoslovanske akademije je zbral iz te dobe nad sto izrazov za tlako in sto osem in sedemdeset označb za davščine. (Str. 18.) A tudi avstrijsko odrešenje ni bilo mnogo boljše od turškega jarma, če so se še v 18. stoletju slavonske družine in vasi selile čez Savo in Bosno v območje polmesecca, samo da se otresejo krute avstrijske vojne uprave, in so se drznejši kmetje, predniki «zelenih kadrov» iz svetovne vojne, kot razbojniki poskrili v gozdove. O kaki skupni narodni zavesti takrat seveda še ni mogoče govoriti. «Ljudska masa med izvirom Soče in Pontom je bila kot množica neupoštevanih podložnikov, kot kup najetih sužnjev, kot vsota komaj prešteti kmetov, kot gnoj za tujo gospodo in gradivo za tujo zgodovino vse prej nego z zavestjo prešinjeno, celotno telo.» (Str. 28 do 29). Vendar je že tedaj nastala vsaj neka bleda zavest sorodnosti in skupnosti, ko so se ob preseljevanjih radi turške nevarnosti množice pomešale in se je k vsem plemenom zanesel odmev narodne pesmi.

Prva jasnejša znamenja, da se narod brez zgodovine začinja samega sebe zavedati, zasledi Wendel v dobi, ko se Juraj Križanić muči z iznajdbo vseslovanskega jezika, pozneje v delovanju Rajičevem in zlasti v delu Dositeja Obradovića, ki je zavestno in odločno zavlekel svoje rojake od bizantinskega izročila k zapadu. Tako so se Srbi približali Hrvatom in Slovencem, ki so že dolgo pripadali zapadni kulturi. Izrazitejša zarja skupne zavesti je sinila v kmetijskih uporih, a že tedaj so nemški mogotci gonili brate zoper brate in pošiljali Uskoke proti vstajšem. Raja se je zganila, postala je narod. Iz znamenitega upora proti janičarjem se je razvil prvi zametek svobodne srbske države, ono jedro, okrog katerega so se do konca svetovne vojne zbirale polagoma vse zemlje današnje južnoslovanske države. Ta zarodek je moral že v svojih prvih letih izkusiti brezsrčno, hladno tekmovanje Avstrije in Rusije na Balkanu in bilo mu je med njima kakor drobnemu žitnemu zrnu med dvema mlinskima kamenoma. Iz strahu pred francosko revolucijo se je Avstrija po letu 1792. celo izneverila svojemu zgodovinskemu poslanstvu v bojih proti Osmanom ter se izprevrгла v njih zaščitnico in v pospeševalko slehrne reakcije. Podoben obraz kaže južnim Slovanom absolutistična Rusija in nič drugačnega francoski imperator s Korsike. Čeprav je prva, kratka srbska svoboda za tedaj utonila v krvi in ognju osmanske osvete, vendar misel na zedinjenje in osvobojenje, ki je tedaj zablislila, ni več ugasnila.

V poglavjih «Ilirija oshivljena» in «Ilirska lira» je zbral Wendel vse bistvene podatke o Napoleonovi Iliriji in poznejši ilirščini. Ne Napoleonova državna tvorba ne nova južnoslovanske jezikovna mešanica se nista obnesli, a kot zblizujoča činiteljica sta imeli vendar za današnjo Jugoslavijo velikanski pomen. Med tem si je mala Srbija zopet opomogla, despotstvu Miloša Obrenovića je sledila lepša doba Aleksandra Karađorđeja, srbska narodna cerkev se je otresla tujega nadziranja, Vuk in Kopitar sta ustvarila srbski književni jezik.

Dramatično riše Wendel pomlad narodov v letu 1848. Poudarja, da je v Nemčiji završalo politično, v Franciji socijalno, v Avstriji pa narodno vprašanje. Južni Slovani bi bili radi udeležili geslo: «Svoboda, enakost in bratstvo» tudi za narode, kakor ga je francoska revolucija udeležila za posameznike. Oni in Čehi so že tedaj proglašali načela, ki so šele sedemdeset let pozneje v svetovnem požaru gibala prsi najboljših. «Celo Jelačić se je morda v redkih, neopazovanih

---

Književna poročila

---

trenutkih zalotil v sanjah o veliki južnoslovanski državi.» (Str. 255). Nemci pa so vsa taka stremljenja spremljali z mrkim, odklanjajočim: «Nichts da!» in mislili na svoj most do Adrije. Ogrri so sebi priborili svobodo, a svojim narodom so namenili zatiranje. Dinastija si je za reakcijo usužnjila Jelačića in Hrvate. Najslabše pa so se Slovani obnesli napram vstajajoči, mladi Italiji. Niso spoznali, jim očita Wendel, da bi bili morali italijanska stremljenja poistovetiti s svojimi. Ista kranjska in hrvaška omejenost napram italijanskim prizadevanjem se je v svetovni vojni, dasi v manjši meri, ponovila pod Boroevićem. Za to slovansko neumevanje se je zgodovina z londonskim paktom in rapalsko pogodbo nad južnimi Slovani izdatno maščevala.

Tretjo četrt devetnajstega stoletja je zajel pisatelj v naslov «Prevrati in preobrazbe». Kljub notranjim nemirrom se je Srbija zmerom zavestneje pripravljala na svojo veliko nalogo, dočim sta nad avstrijskimi Slovani po pogodbi z Ogrsko mesto enega absolutizma zadivjala dva. Hrvate je dušil Bachov sistem, ki je hotel njih deželo v 10 do 20 letih popolnoma ponemčiti. Slovenci so se otepali z domačimi Nemci; Hrvatom so se zamerili, ker so mnogi služili med njimi kot «Bachovi huzarji». Iz te čudne dobe se kot velikan dviga le Josip Juraj Strossmayer, ustanovitelj južnoslovanske akademije in neumorni branitelj južnoslovanske enotnosti. Srbe užigajo iskre iz kovačnice zapadne demokracije: Mazzini, Garibaldi, Rochefort, Jules Simon, Louis Blanc, Edgar Quinet. Pod zaglavjem «Veliki in mali» pokaže Wendel vso nizkotno, ozkosrčno sebičnost velikih evropskih držav na berlinskem kongresu, ki ga označi kot «arcopag šušmarjev in krpucarjev»; zato se je morala vsaka kapljica črniti, ki so jo porabili za štiri in šestdeset paragrafov, stokratno poplačati s krvjo. (Str. 388). Ta kri je bila seveda pred vsem slovanska. Predzadnje poglavje «Zbiranje in razvrščanje» pripoveduje, kako se novi, težki kamni zavalijo na pot južnoslovanski svobodi: program v Mürzstegu, mladoturška revolucija, aneksija Bosne in Hercegovine, veleizdajniški proces v Zagrebu, avstrijsko oviranje srbsko-bolgarske carinske zveze in prijateljstvo Bolgarije z Rusijo. A po krvavi noči od 10. do 11. junija leta 1903. se Srbija pod sedanjo dinastijo zopet povzdigne, dočim se Avstrija s svojo brezvestno, moralno gnilo diplomacijo in s svojim servilnim srbofobskim, dunajskim in budimpeštanskim časopisjem zmerom bolj pogreza v močvirje svoje namišljene mogočnosti. «Ker je bila v teh okrajih nemoralnost zdaj že sama ob sebi umevna, je ostalo ministrovo stališče neomajano,» pripominja Wendel k Friedjungovemu procesu, v katerem se je vlada s svojimi potvorjenimi dokazilnimi listinami blamirala. (Str. 594). «S temi proizvodi iz ponarejevalnice so cesarja in prestolonaslednika ujeli v mrežo Achrenthalovih načrtov proti Srbiji.» (Str. 597). Kakor je Avstrija pehala južne Slovane od sebe, tako jih je Rusija vabila k sebi. «A v izbiranju sredstev je bila Rusija po brezvestnosti še zmerom za par konjskih dolžin pred državno umetnostjo drugih.» (Str. 599). V oktobru leta 1912. so se končno južni Slovani iztrgali čemerni, trdosrčni pestunji Evropi, se združili v balkansko zvezo ter začeli sami kovati svojo svobodo.

Čim dalje nas pisatelj spremlja v našo dobo, tem bolj napeto, tem zanimivejše postaja njegovo pripovedovanje. V zadnjem poglavju «Darovanje in izpolnitev» preživimo znova vse tiste burne dni, ki tvorijo zadnje desetletje južnoslovanske zgodovine. V tem poglavju se pisatelj pokaže tudi kot zgodovinskega filozofa in moralista, ko pravi o tem razdobju (str. 621): «Ker se je vsa Evropa spremenila v blaznico in klavnico, se je tudi na slovanskem jugu zdelo vse nezmysel in pogibel in vse sile, ki so hotele razvoj ljudstva ovirati, so se pomnožile. A prav tako je njegovo stremljenje, da se uveljavi, napelo kite kot še nikdar poprej in tudi v teh peklenskih letih je znala logika zgodovine, velika in drzna

---

Književna poročila

---

stvariteljica, strgati slučajnost z nujnosti in z izprevračanjem, zamotavanjem in uničevanjem vsake vrste voditi časnost večnosti naproti. Kakor so morali otroci Izraelovi skozi puščavo, so korakali južni Slovani skozi bedo in smrt, skozi muko in krče, skozi kri in solze svoji namembi naproti, dokler ni nekega jutra zažarel pred njimi Kanaan njih narodne svobode in narodnega edinstva.» Polom Avstrije se mu zdi pravična in zaslužena kazen usode: «Tičala je tudi dobršna mera zgodovinskega razuma v tem, da se je tuje gospostvo, z mečem zgrajeno, z mečem vzdrževano, tudi od meča zrušilo.» (Str. 625). Nad vse zanimiv je način, kako naprti Wendel vso odgovornost za izbruh svetovne vojne zločinskim avstrijskim diplomatom, ki so v svoji divji želji po uničenju Srbije z zavestno lažjo izvabili cesarju podpis vojne napovedi. Ko je cesar zjutraj dne 28. julija prečnil srbski odgovor na ultimatum: «S tem odpade vsak razlog na vojno... Na kaj takega bi jaz ne bil nikoli ukazal mobilizacije», je bila napoved že na poti in izstreljenega svinca ni bilo več mogoče pričarati v cev. (Str. 652). Nato opisuje Wendel vso strašno Kalvarijo Srbije in avstrijskih Slovanov do končnega zedinjenja v letu 1918., ki ima za slovanski jug isti pomen kakor za starejše narode letnici 1789. in 1848. (Str. 752). «Ustanovitev južnoslovanske države tekmuje po svojem pomenu kot evropski dogodljaj z ustvaritvijo italijanskega zedinjenja.» (Str. 750). «Le neumorno kulturno delo v mladi državi,» poroča ob koncu na str. 755., «je nudilo dr. Kreku poročstvo, da bodo Srbi, Hrvati in Slovenci dva do tri rodove po zedinjenju v vsakem oziru en narod.» Tako bodi.

Mikavnost Wendlove knjige večajo učinkovite, kratke, ostre, večkrat zelo točne karakterizacije oseb, ki nastopajo kot glavni ali stranski igralci v drami južnoslovanskega osvobojenja. O predzadnjem avstrijskem cesarju pravi, da je v Avstriji «odločala zmerom nebrzdana volja Franca Jožefa, ki je živel čisto v samovladarskih predstavah 18. stoletja, videč v državi nekakšno rodbinsko posest Habsburgovcev in zametajoč celo figovo pero ustavnosti pred nagoto samovladarstva.» (Str. 342.) Ob izbruhu svetovne vojne je rekel cesar: «Če monarhija že mora propasti, naj vsaj dostojno propade.» (Str. 637.) Wendel pri-
stavlja z bridko ironijo, da je beseda «dostojno» pomenila «v morju krvi». Še strahotnejša postane ta slika, ko izvemo, da je cesar, ki mu je poroka Franca Ferdinanda delala preglavice, sprejel poročilo o sarajevskem atentatu z besedami: «Tako je Bog vendar vse zopet uredil.» (Str. 645). V Francu Ferdinandu je grof Czernin ugotovil «neodkritost, ki srednjo evropsko mero daleč presega». (Str. 592.) Drugje ga označuje takole: «Ta v najbolj togi oblasti po božji milosti tičeči Habsburgovec, ki je holestno objokoval konec neomejenega absolutizma in fevdalizma.» (Str. 582.) Politično bistrovidnost treh znamenitih diplomatov razgali v vsej njeni naduti smešnosti s stavkom: «Kakor je Metternich odpravil Italijo, češ, da je to ‚zemljepisni pojem‘, tako je videl grof Burian, od leta 1903. kot skupni finančni minister, vrhovni gospodar Bosne in Hercegovine, v južnem slovanstvu le ‚jezikovni pojem‘, in za ogrskega magnata in ministra Tiszo je bilo z nagodbo med Avstrijo in Ogrsko ter med Ogrsko in Hrvatsko v letih 1867. in 1868. hrvatsko vprašanje rešeno za več geoloških zemeljskih dob.» (Str. 579). Nedavno umrli Conrad von Hötzendorf, ljubljenec Franca Ferdinanda in načelnik avstrijskega generalnega štaba, ima v knjigi tale spominek: «Kot človeče in pol, ki je sebi in drugim žlobudralo o ‚pravici do sile‘, je vsaj to-le prav spoznal: ‚Združitev južnoslovanskega plemena je eden izmed ljudstva gibljajočih pojavov, ki se ne dadó utajiti ne umetno zabraniti‘, vendar pa je on, s komisom hranjena glava, hotel ta neizogibni razvoj pospešiti z nasilnim iztrebljenjem proste Srbije.» (Str. 588 do 589). Grof Auersperg se je šopiril «v svoji ošabnosti nemškega omikanega filistra» (str. 369), da bo Kranjska večno nemška, če Bog da. Pa ni

Kritična poročila.

dal Miloša Obrenovića, ki je hotel veljati za «ustanovitelja in očeta Srbije», riče Wendel kot hladnega, nezanesljivega, zločinkega računarja, sirovega okrutnega, despota in morilca, dočim mu je Petar Karađorđe «prvi vzorno ustavni vladar Srbije, ki se ni se prst ni oddaljil od spet uvedene ustave iz leta 1809.» (str. 320), tako da se je na njem izpolnil rek: «Le roi règne, mais il ne gouverne pas» (kralj kraljuje, a ne vlada). Našemu Kopitarju oponosa, da «je bil v vsaki srčni gubici črno-rumenega mišljenja; prvi Slovenec, ki je za vse južne Slovane pričakoval određenja od habsburške hiše». (Str. 133). Voleznakušnemu demokratskemu županu dr. Ivanu Tavčarju očita, da se je prehudo zaletel, ko je grmel: «Slovenska pest ne bo odnehala, dokler ne bo sovražnik v prah steptan in dokler ne bo črno-žolta zastava ponosno vihrala nad njegovimi razpršenimi četami.» (Str. 699). Seveda ne sme pozabiti tudi pokojnega avstrijskega opreda dr. Susteršiča, «ki je neomajno verjel v resničnost čukovne čale A. E. I. O. U». (Str. 717.) A čast komur čast: v dr. Kreku vidi «ponosno samozavest pravega moča iz ljudstva» (str. 536). In končno sledi stivi starosta južnoslovenskih politikov Pašić, ki je občutil pogajanja z Avstrijcem Korošcem in Trumbićem «kot ponižanje Srbije in kot enega izmed najtežjih trenutkov svojega življenja» (str. 725).

Po pisateljevem namenu knjiga neče biti neprebavno znanstvena, zato ljubi živahno pripovedovanje, krepke, odkrite izraze, vpleta se v značilnih prilog in pikantnih ocvirkov, ki včasih skoro mešajo na časnikarski slog. Rad omenja prerokbe, ki jih je zgodovina že uresničila, bodisi v pravem ali ironičnem pomenu, n. pr. Osnbertovo napoved v «Essais sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie», da postane srbaka kneževina nekoga dan središče, ob katerem se združijo vse slovanske narodnosti evropske Turčije in morda tudi Ogrske» (str. 340), ali izjavo Ogra Kállaya: «Moji rojaki so s Hrvatsko grdo ravnali, preprečili so njen razvoj in jo finančno izkoristili; vse to bodo morali nekoč poplačati» (str. 479). Gradec imenuje «rasplodno linico v svet za južne Slovane» (str. 197). Ponemčevanje hrvaških krajevnih imen zaznahuje na str. 347 (Sanaburg == Sombor, Grossgörs == Velika Gorica, Drachenstein == Trakostanj i. dr.). Razmere v Dalmaciji osvetljuje z dejstvom, da se je «v isti družini oče imenoval Dalmatince, prvi sin Hrvat, drugi Srba, tretji Italijana» (str. 350). Omenja srbako ljudsko etimologijo «radikal» == «radi kal» (obdeluje glinasto prst) kot privlačno ciljo radikalne stranke (str. 429). Fanclavizem, neoclavizem in trializem kleti za «veščo» (str. 556). Ironizira izvirajoče madžarsko geslo: «En Bog, en kralj, ena država, en narod, en jezik od Krpatov do Adrijel» (Str. 191). Prav tako ironično vzklika med pomišljaji: «K. und k. Ordnung!», ko pripoveduje, da bi bila Avstrija s svojim vojaštvom rada napravila red v Srbiji. (Str. 589). «Slovenčevno» razbojniško pecem proti Srbiji je hudomušno otel pozabi z nemškimi prevedom (str. 699):

Wir grüßen mit Kanonen euch,
ihr Serben.
An Weidenästen hängend sollt
ihr sterben.

Nemštvo avtorjevo je tako disciplinirano, da se nikjer ne vošljuje. Na par mestih ublažuje germanizatorake težnje Jožefa II. (str. 48. in 190.) in podobno odreka ponemčevalne namene naseljevanju Nemcev v Bánatu (str. 60).

Herman Wendel, ki je ves slovanski jug že večkrat prepotoval in z ljubeznijo proučeval kulturne, gospodarske in družabne razmere v novi kraljevini, je o južnih Slovanih že čisto poročal v nemških listih in objavil pred to že tri knjige podobne vsebine (Südosteuropäische Fragen, Berlin 1913; Aus dem südslawischen Risorgimento, Gotha 1921; Südslawische Silhouetten, Frankfurt a. M. 1924). A vsi

---

Književna poročila

---

njegovi prejšnji spisi se zdijo le nekaka priprava k temu glavnemu delu, s katerim je na mah stopil med prve strokovnjake za južnoslovanske stvari. Njegovo delo bo mnogo pripomoglo, da se v srednji Evropi razčistijo pojmi o mladi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, pokazalo jo bo svetu v njeni pravi, naravni luči ter tako pospešilo tisto spoznavanje in zблиževanje med narodi, ki edino vodi iz strašnih vic svetovne katastrofe k lepšim dnevom mirnega, bratskega kulturnega razvoja in zdravega gospodarskega tekmovanja. Zato želimo knjigi kar največje razširjenje, njenemu pisatelju pa ono notranje zadoščenje nad dovršenim delom, ki ga bo izpodbujalo k pojasnjevanju in reševanju novih problemov v njemu tako domačem področju. Borba južnih Slovanov za zedinjenje še ni končana; na vzhodu živi še nekaj nezdruženih milijonov.

Andrej Budal.

Ivo Šorli: Zadnji val. Roman. V Ljubljani 1924. Založila Tiskovna zadruga.

S pravim mladeniškim entuzijazmom kot svoji ljubici je Šorli posvetil svoj roman, pisan v obliki dnevnika «Tebi, prelestna Rogaška Slatina moja, in Tvojim tratam, šumam in goricam, za vse, kar ste mi dale in postale.» — V ta raj slovanske domovine pošlje torej pisatelj svojega junaka, «ki ima že 58 let,» kakor sam prizna, da preživi v miru stara leta. Kar se mu pripeti lepo čudo: Mlada gospodična se zaljubi vanj in zbog njega odbija dva mlada snubca, advokat je eden, veleposestnik je drugi. Slednjič se iz užaljenega ženskega ponosa, ker jo stari diplomat zavrača in snubi za svojega mladega prijatelja, advokata, odloči za nemškutarskega veleposestnika. — Snov je torej zelo problematična, ako hudobni kritik ne vzame vsega kot nedolžno renomiranje nekoliko vase zaljubljenega, sicer pa simpatičnega gospoda, ki je v svojih spominih zelo gostobeseden, včasih tudi malenkosten, kar pa mora kritik zopet spregledati: Mož je star in zato je njegova gostobesednost logično utemeljena. Da starček, čeprav še nima rešpeka pred zibko, okleva in se otepa zanesenega deklička, je popolnoma v redu in verjetno, ker je pisatelj to psihološki dobro utemeljil v značaju junakovem, a bolj dvomljivo je, da se mlada, lepa Stana ogreva za starino, ko se ji ponuja mladina. Ako ji pisatelj položi na jezik besede: «Kaj me brigajo vaša leta! Jaz vas vidim, kakršni ste. — In mladih moških že zato ne maram, ker so mladi,» je to samo njena hipna zabloda in kaprica. Modra je, da ni več naravna, izobražena je, da ni več mlada. Njen značaj je zarisan, pretiran, in junakinja postane nemogoča. To me je motilo pri čitanju tega Šorlijevega romana, ki je drugače lepo, resno delo, ne pregloboko, a življenski umerjeno, prijetno kramljanje, mestoma nekoliko raztegnjeno, a vkljub temu ljubeznivo, zabavno branje. Opisi Rogaške Slatine so zelo poetični, mehko občutje je razlito nad vsem, solnčen optimizem in tiha resignacija diha iz dela, ži je vzeto z višje, filozofske perspektive zrelega moža. — To je seveda moje čisto subjektivno mnenje, zakaj «ex cathedra», navdihnjeni od svetega duha, nezmotljivo govore samo papeži in — oslovski čeljustniki.

C. Golar.

Milica Janković, Plava gospodja. Roman. Str. 173. Srpska književna zadruga, kolo 27., broj 178. Beograd 1924.

Prvi del, vzosit slavospev morju, se vrši pred vojno v kopališču, določenem samo po vetru maestralu. Mlada krasotica Zora, žena neljubljenemu postarnemu Nikoliću, povabi k sebi iz Beograda dijakinjo Olgo, ki privede s seboj brata slikarja, došlega iz Pariza. Ker je Zorina domišljija presičena z dogodki iz romanov, ker je umetnik po njenem mišljenju višji človek, ker ona nima nobene dolžnosti, temveč v brezposlici želi postati junakinja, si «plava gospodja» po desetletni zakonski zvestobi splete romanček z obraznikom Miškom. Drugi del obsega bolezen in obup ostavljene verolomnice, ki pa jo njen mož tolikanj